

НАДЕЛЬ ХАЦКЕЛЬ СОЛОМОНОВИЧ

Надель Хацкель Соломонович (5.09.1905, Ковно (нині – Каунас, Литва) – 26.01.1968, Харків) – український бібліограф, літературознавець, етнограф, співробітник Центральної наукової бібліотеки Харківського державного університету (нині Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна), Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка (ХДНБ). Народився у родині кантора. З 1915 р. через військові дії Німеччини проти Литви родина Наделів була вимушена змінювати місця проживання. 1916 р. Наделі опинилися у м. Ногайськ (нині – Приморськ Запорізької обл.), де Хацкель вступив до місцевого реального училища. Після смерті батька у 1919 р. у 14-річному віці був вимушений залишити училище та влаштуватися на роботу. 1922 р. після смерті матері переїхав до Харкова, де мешкали його родичі. Працював у різних місцях, у т. ч. в бібліотеках.

1925 р. був прийнятий до Харківської державної бібліотеки імені В. Г. Короленка (згодом Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка, ХДНБ), де обіймав посади бібліотекаря, пізніше – бібліографа і працював 10 років.

Одночасно (1925–1929 рр.) навчався на курсах іноземних мов. З 1928 р. почав публікуватися. Протягом 1931–1934 рр. вчився у Харківському вечірньому університеті «Робос» при Всеукраїнському інституті комуністичної освіти (ВУІКО). За сумісництвом завідував бібліотекою Харківського єврейського машинобудівного технікуму. 1935 р. був переведений Наркомпросом до Києва, де зайняв посаду бібліографа у Центральному бібліотечному колекторі Наркомосу УСРР. Водночас навчався

на заочному відділенні бібліотечного факультету Київського педагогічного інституту.

У 1936 –1941 рр. Х. С. Надель працював консультантом-бібліографом Науково-методичного кабінету бібліотекознавства і масової бібліографії Наркомосу УСРР; за сумісництвом з 1937 р. по 1941 р. був заступником директора державної єврейської бібліотеки ім. М. Вінчевського (Київ).

Х. С. Надель активно друкувався в періодичних виданнях, його праці виходили й окремими брошурами. Він писав статті бібліотекознавчого та літературознавчого характеру, створив низку бібліографічних пам'яток і списків, присвячених письменникам Шолом-Алейхему, М. Горькому, М. Островському, М. Коцюбинському, І. Франку, Шота Руставелі та багатьом іншим. У польській газеті «Głos radziecki» публікував бібліографічні огляди літератури народів СРСР: азербайджанської, білоруської, вірменської, грузинської, казахської та узбецької.

У 1941 р. Хацкель Соломонович з родиною переїхав до Харкова. У червні-серпні працював консультантом-бібліографом відділу літератури мовами народів СРСР у ХДНБ. З серпня по листопад 1941 р. воював на фронті, але через хворобу серця його комісували. У грудні 1941 р. Надель евакуювалися до Кзил-Орди (Казахська РСР). Там до квітня 1943 р. Хацкель Соломонович викладав англійську мову в школі, завідував хатою-читальнею в колгоспі «Кооператор» Сир-Дар'їнського району Кзил-Ординської області. З квітня 1943 р. до кінця серпня 1945 р. керував бібліотекою Кзил-Ординського педінституту, яка обслуговувала викладачів і студентів Об'єднаного українського університету (Харківський державний університет ввійшов до його складу під час війни).

По закінченні війни Х. С. Надель з родиною повернувся до Харкова і у вересні 1945 р. почав працювати в Центральній науковій бібліотеці Харківського державного університету (ЦНБ ХДУ, нині ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна). Спочатку – тимчасово на посаді бібліотекаря «...за

рахунок коштів, призначених на переоблік і переінвентаризацію книжкових фондів», як сказано в наказі по ЦНБ. Але 6 березня 1946 р. вийшло розпорядження «...вважати [Х. С. Наделя] на постійній роботі на посаді завідувача науково-бібліографічним відділом». Цей відділ фактично був відтворений ним після війни. Х. С. Наделем також організовано згуртований колектив висококваліфікованих фахівців відділу. З другої половини 1940-х років під керівництвом Хацкеля Соломоновича працювали бібліографи П. А. Штангей, В. Г. Мухіна, В. А. Станішевський, [В. К. Мазманьянц](#), [М. Г. Швалб](#), Р. А. Ставинська, Е. С. Беркович, М. Л. Штрайміш.

Завдяки діяльності Х. С. Наделя укладання бібліографічних покажчиків стало упорядкованим і систематичним, а також одним з пріоритетних напрямків роботи відділу. Розпочато створення розгалуженої системи бібліографічних покажчиків – біобібліографічних, посібників на допомогу науковому та навчальному процесам, покажчиків, що розкривають зміст періодичних видань ХДУ.

На початок 1950-х років доробок самого Х. С. Наделя становив близько 100 публікацій, серед яких були праці з питань бібліографознавства, бібліотекознавства та літературознавства. Його внесок у бібліотечну справу був гідно оцінений: починаючи з 1925 р. він неодноразово нагороджувався преміями (у Харкові, Києві, Кзил-Орді), у післявоєнні роки в ЦНБ йому щороку виносилися подяки, він був відзначений як відмінник праці.

Проте під час сталінських репресій 10 березня 1951 р. Х. С. Надель був звільнений з посади завідувача бібліографічним відділом «за скороченням штатів», як сказано в наказі по ЦНБ. Насправді, Хацкель Соломонович був заарештований і засуджений за 58-ю статтю: його звинувачували у тому, що його праці друкувалися в американській єврейській пресі і він був у дружніх стосунках з «ворогами народу» – єврейськими акторами і письменниками Москви і Києва. Надель відбував термін у таборі у м. Маріїнську

Кемеровської області. Повернувся до Харкова наприкінці 1954 р., був реабілітований у 1956 р.

З липня 1955 р. протягом восьми місяців працював тимчасово. Після реабілітації у жовтні 1956 р. був призначений тимчасово виконуючим обов'язки завідуючого відділом обслуговування та книгосховища ЦНБ; через два роки переведений на посаду заступника завідувача цього відділу.

Х. С. Надель і надалі брав участь у підготовці бібліографічних видань ЦНБ. Серед його праць найбільш значущими є бібліографічні посібники, присвячені хіміку М. А. Ізмайлову, історикам П. Г. Ріттеру, А. П. Ковалевському і К. Е. Гриневичу, систематичний покажчик до часопису «Східний світ» – «Червоний Схід» (1927–1931), видання «Труды географов Харьковского государственного университета им. А. М. Горького. 1956–1966 гг.», статті з питань каталогізації та бібліографування літератури, зокрема літератури Азії та Африки, історико-бібліографічний нарис «Индология в Харьковском университете за полтора века» («Народы Азии и Африки», 1964, № 2) та ін.

Після смерті дружини (у 1959 р.), а також внаслідок участі у воєнних діях і перебування в ув'язненні здоров'я Х. С. Наделя значно погіршилося. 1966 р. під час відрядження до Москви у нього стався інфаркт у важкій формі, після чого, повернувшись додому, він прожив півтора року. Помер Хацкель Соломонович 26 січня 1968 р. У некролозі, опублікованому в газеті «Харківський університет» за 6 лютого 1968 р., про нього йшлося як про чуйну людину, уважного керівника і талановитого організатора.

Творча спадщина Х. С. Наделя становить понад 150 праць. На жаль, багато джерел у Харкові нині недоступні: майже всі праці Х. С. Наделя 1920–1940 років, що вийшли окремими виданнями, були вилучені з бібліотек, як і публікації інших репресованих осіб. Крім того, література мовою ідиш (у т. ч. періодичні видання) пізніше, за невеликим винятком, була списана з фондів бібліотек. Із праць Наделя того часу збереглися лише ті, що були

опубліковані в українських журналах та газетах, а також бібліографічні посібники кінця 1940 – початку 1950 років. Повніше в бібліотеках представлені його публікації кінця 1950 – 1960 років. Проте практично всі праці Х. С. Наделя відображені у картотеці, складеній до 80-річчя від дня його народження бібліографами ЦНБ Р. А. Ставінською та [М. Г. Швалбом](#) у 1985 р. Доповнена [версія цього покажчика](#) в електронному вигляді розміщена у репозиторії Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Праці

1. О каталогизации художественной литературы народов СССР в переводах на русский язык // Советская библиография. 1960. № 6. С. 35–39.
2. Квалифицированно информировать общественность о трудах вузовских ученых // Вестник высшей школы. 1961. №2. С. 91–93.
3. Некоторые дополнения к «Библиографии Индии» // Народы Азии и Африки. 1961. № 2. С. 185–191 (200 назв.).
4. Библиография библиографий в Харьковском университете (1938–1962). Харьков, 1962. 42 с. (151 назв.).
5. Дополнения к «Библиографии Рабиндраната Тагора» // Народы Азии и Африки. 1962. № 2. С. 232–236 (148 назв.).
6. Николай Аркадьевич Измайлов : биобиблиография / сост.: Э. С. Беркович, Х. С. Надель ; вступ. ст. А. М. Шкодина. Харьков : Изд-во Харьк. ун-та, 1964. 95 с.
7. Индология в Харьковском университете за полтора века : (ист.-библиогр. очерк) // Народы Азии и Африки. 1964. № 2. С. 169–173.
8. Систематичний покажчик до журналу «Східний світ» – «Червоний Схід» (1927–1931) / уклад.: Р. С. Лівшиц, Х. С. Надель ; заг. ред. і вступ. ст. А. П. Ковалівсьського. Харків : Вид-во Харків. ун-ту, 1964. 61 с.
9. Библиография востоковедения : [обзор] // Советская библиография. 1965. Вып. 2. С. 93–102.

10. Списки трудов русских и советских востоковедов // Народы Азии и Африки. 1965. № 3. С. 230–233.
11. Бібліографія друкованих праць К. Є. Гріневича / сост. Х. С. Надель // Український історичний журнал. 1966. № 9. С. 137–139.
12. Заслуженний діяч науки УРСР професор, доктор історичних наук А. П. Ковалівський : біобібліографія / уклад.: Х. С. Надель, Р. А. Ставинська ; вступ. ст. Я. Дашкевича ; відп. ред. М. П. Кирюхін. Харків : Вид-во ун-ту, 1966. 34 с.
13. Материалы к библиографии П. Г. Риттера / сост. Х. С. Надель // Професор П. Г. Ріттер (1872–1939) : зб. біогр. та бібліогр. матеріалів ; ХДУ. Харків, 1966. С. 50–65.
14. Библиография трудов Н. А. Измайлова / сост.: Э. С. Беркович, Х. С. Надель // Измайлов Н. А. Избранные труды. Киев, 1967. С. 437–457.
15. Иван Франко и Ф. И. Щербатский // Народы Азии и Африки. 1967. № 4. С. 139–141.
16. Труды географов Харьковского государственного университета им. А. М. Горького. 1956–1966 гг. (март) / сост.: Х. С. Надель, М. Л. Штраймиш // Материалы Харьковского отделения Географического общества. Москва, 1968. Вып. 3. С. 164–185 (535 назв.).

Джерела

1. Архів ХНУ ім. В. Н. Каразіна. Ф. 15. Оп. 2-л. Од. зб. 102.
2. Пам'яті товариша [Х. С. Наделя] // Харківський університет. – 1968. 6 лют.
3. Надель Хацкель // Российская еврейская энциклопедия. Москва, 1995. Т. 2. С. 315–316.
4. Надель Л. Х. (г. Афула, Израиль). Прошел войну, тюрьму, ГУЛАГ... : [об отце, Х. С. Наделе] / Лион Надель // Еврейский камертон. Тель-Авив (Израиль), 1996. 23 авг. с фот.

5. Глибицкая С. Б. Берегите ключ, или Путь библиографии в Харьковском университете : (к 80-летию науч.-библиогр. отд. ЦНБ) // Universitates = Университеты : Наука и просвещение. 2006. № 1. С. 67–75 с фот. С. 69–70: про Х. С. Наделя; с. 71: фото Х. С. Наделя.

6. Глибицкая С. Б. Забытое имя: библиограф, библиотековед, литературовед, фольклорист Х. С. Надель (1905–1968) // Четверті бібліографічні студії, присвячені 120-річчю Михайла Ясинського / Держ. закл. «Харків. держ. наук. б-ка ім. В. Г. Короленка» ; [уклад.: Т. О. Сосновська, В. О. Ярошик]. Харків, 2009. С. 114–120.

7. Хацкель Соломонович Надель – библиограф, библиотековед, литературовед, фольклорист : биобиблиогр. указ. / сост.: Р. А. Ставинская, М. Г. Швалб, С. Б. Глибицкая ; вступ. ст. С. Б. Глибицкой ; библиогр. ред. Ю. Ю. Полякова. Харьков, 2009. 12 с. Электрон. аналог: URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/14543>.

8. Глибицька С. Б. Надель Хацкель Соломонович // Українські бібліографи : біогр. відомості : проф. діяльність : бібліографія / Держ. закл. «Нац. парлам. б-ка України». Київ, 2011. С. 84–85.

9. Глибицкая С. Б. Основатель Харьковской университетской школы библиографов Х. С. Надель (1905–1968) (к 110-летию со дня рождения) // Бібл. форум: історія, теорія і практика. 2015. № 1. С. 58–60.

Глибицька Світлана Борисівна

Статтю створено 11.02.2019